LASTENSUOJELUN KESKUSLIITTO

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021

HE 146/2020 vp

Koronaepidemian vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin sekä kriisin jälkihoito

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto

Koronakriisin vaikutukset lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin tulee huomioida valtion 2021 talousarviossa erityisesti

- **kunnallisen lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun sekä järjestö- ja kuntakentän lapsi- ja perhepalveluiden resursoinnissa,**
- **lastensuojelun valvonnan resurssoinnissa,**
- **lastensuojelun kansallisessa TKI-toiminnan (tutkimus-, kehittämis-, ja innovaatiotoiminnan) resurssoinnissa sekä**
- **lapsiperheköyhyyden ehkäisemisessä ja vähentämisessä**

Useat selvitykset ovat tuoneet esiin koronaepidemialla olevan merkittäviä kielteisiä vaikutuksia erityisesti lasten, nuorten ja lapsiperheiden elämään. Koronakriisi vaikuttaa haavoittuvassa asemassa olevien elämäntilanteeseen ja hyvinvointiin kaikkein eniten.[i] Kevään poikkeuksellisen ajanjakson aikana käyttöön otetut kansalliset keinot epidemian hillitsemiseksi muuttivat lasten, nuorten ja perheiden arkea. Monen perheen kohdalla koronavirus tarkoitti epävarmuutta ja huolta taloudellisesta tilanteesta, sekä arjen turvaverkkojen haurastumista koulujen siirtyessä etäopetukseen ja useiden ennaltaehkäisevien peruspalveluiden supistaessa toimintaansa. Puutteet peruspalveluissa ennakoivat lastensuojelun näkökulmasta palveluvelkaa ja palvelutarpeen kasvamista. Peruspalvelut sekä kunnan palveluita täydentävät järjestöjen palvelut on kriisin aikana ja jälkeen pidettävä taloudellisesti toimintakykyisenä, sillä hyvin toimivat ennaltaehkäisevät palvelut ovat vaikuttavinta lasten suojelua.

Lastensuojelussa sekä lastensuojelun asiakkaiden hyvinvoinnissa koronakriisi näkyy monella tavalla. Koronakriisi on kärjistänyt muun muassa perheiden vuorovaikutushaasteita, lähisuhdeväkivaltaa, vanhempien jaksamattomuutta sekä lasten ja aikuisten mielenterveyden haasteita.[ii] Koronakriisi siis tuottaa lapsen näkökulmasta merkittävien lastensuojelullisten huolten lisääntymistä. Sijaishuollossa olevien lasten kohdalla tulee erityisesti pitää huolta siitä, että sijaishuolto on turvallista, kykenee vastaamaan lasten yksilöllisiin tarpeisiin kaikissa tilanteissa ja sijaishuollon valvonta toimii.

Lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon asiakasmäärät sekä lastensuojeluilmoitusten määrät ovat olleet jo ennen koronakriisiä kasvussa. Tarve turvata lapsen oikeus YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämään välttämättömään suojeluun korostuu kriisin myötä. Tämä edellyttää kunnan lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun (avohuolto, sijaishuolto, jälkihuolto) sekä lastensuojelun lupa- ja valvontaviranomaisten riittävää resursointia.

Koronakriisi on myös osoittanut tarpeen ajantasaiselle ja kattavalle lastensuojelun tilastotiedolle. Koronavirus-tilanteen ennakoimattomuus sekä nopeat muutokset lasten, nuorten ja perheiden

hyvinvointiin edellyttää ajantasaista tietoa ja palvelujärjestelmän reagointikykyä. Koronakriisin vaikutusten ymmärtäminen edellyttää kansallisen tiedon keruun ja tutkimuksen vahvistamista. Viimeistään koronakriisi osoittaa palvelujärjestelmään liittyvät puutteet ja tekee näkyväksi tarpeen kehittää ylisektorista yhteistyötä, jotta lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin haasteisiin kyetään vastaamaan joustavasti, asiakaskeskeisesti ja vaikuttavalla tavalla. Valtion talousarviossa onkin huomioitava lastensuojelun kansallisen tilastotiedon vahvistamisen tarpeet, tutkimus- ja kehittämistyö, OT-keskuskehittämistyön, lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman toimeenpanon sekä lastensuojelun kehittämisohjelman rahoitus.

1. Lastensuojelun ja lapsi- ja perhepalveluiden resurssit

Jo koronakriisin varhaisessa vaiheessa kriisin havaittiin tuottavan lisääntyvästi erilaisia sosiaalisiin ongelmiin liittyviä ilmiöitä, kuten mielenterveyden haasteiden, lasten ja nuorten pahoinvoinnin sekä turvattomuuden lisääntymistä.[iii] Syksyllä 2020 Lastensuojelun Keskusliiton ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen toteuttamassa kuntakyselyssä perheenjäsenten vuorovaikutushaasteiden arvioitiin lisääntyneen koronakriisin myötä: Jopa 70,7% vastaajista arvioi vuorovaikutushaasteiden lisääntyneen lastensuojelun asiakkaiden arjessa koronakriisin yhteydessä. Merkittävä osa vastaajista arvioi perheiden taloudellisten ongelmien, vanhempien jaksamattomuuden sekä lasten koulunkäyntiin liittyvien ongelmien lisääntyneen. Myös aikuisten välinen lähisuhdeväkivalta, erotilanteisiin ja tapaamisiin liittyvät erimielisyydet, vanhempien päihteidenkäyttö, lasten mielenterveyden ongelmat, vanhempien arjen hallinnan puutteet, lasten päihteiden käyttö, vanhempien mielenterveysongelmat ja lapsiin kohdistuva väkivalta ovat kuntakyselyn perusteella korostuneet koronakriisissä jossain määrin.[iv]

Keväällä joistakin kunnista raportoitiin lastensuojeluilmoitusten laskeneen huolestuttavalla tavalla.[v] Ilmiö nosti huolen siitä, jäikö joidenkin lasten ja perheiden avun ja tuen tarve näkymättämiin, kun yhteiskunnan palveluissa ei keväällä kohdattu lapsia ja perheitä siten kuin aikaisemmin. Tämänkaltaiset poikkeukset perustason toiminnassa heijastuvat lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin sekä aiheuttavat niin kutsuttua palveluvelkaa. Palveluvelasta on syytä kantaa huolta, sillä palvelujärjestelmän tilapäinenkin häiriö lasten, nuorten ja perheiden tuen tarpeeseen tarttumisessa voi ennakoida sosiaalisten ongelmien monimutkaistumista ja kasautumista. Oikea-aikaisesti tapahtuva tuki on ensisijaisen tärkeää, ja tässä sekä kunta- että järjestökentän lastensuojelutyöllä on keskeinen rooli. Puutteet peruspalveluissa ja muun hyvinvointipalvelujärjestelmän toiminnassa heijastuvat korjaaviin palveluihin, kuten lastensuojeluun. **Jotta lapsen oikeus välttämättömään suojeluun voi toteutua, on lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun (lastensuojelun avohuolto, sijaishuolto ja jälkihuolto) sekä järjestöjen toteuttaman lastensuojelutyön taloudellisista toimintaedellytyksistä pidettävä huolta.**

Lasten kohtaama kaltoinkohtelu ilmiönä on vaarassa jäädä piiloon Koronakriisin aikana. Poliisin tietoon tulleet lapsiin kohdistuvat väkivaltarikokset laskivat selvästi kevään 2020 aikana[vi]. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on todettu kasvaneen erityisesti verkossa Koronakriisin aikana[vii]. Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisessa ja epäitäessä lapsen joutuneen pahoinpitelyn tai seksuaaliväkivallan kohteeksi on monialainen yhteistyö erittäin tärkeää. **Lapsiin kohdistuvien pahoinpitelyjen ja seksuaaliväkivallan selvittämiseksi tulisi luoda kansallisesti kattava eurooppalaisen Barnahus-laatustandardin ja LASTA/seula -mallin mukainen monialainen yhteistyö.**[viii]

Syksyllä 2020 Lastensuojelun Keskusliiton ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen kuntakyselyyn vastanneista 42,5% arvioi lastensuojeluilmoitusten määrän jälleen syksyllä kasvaneen. Kolmasosa vastaajista (32,5%) arvioi, että palvelutarpeen arviointien ja uusien asiakkaiden määrät ovat koronakriisin vaikutuksesta kasvaneet syksyn aikana.[ix] **Pikaisessa ajassa tapahtuvat palvelutarpeeseen liittyvät muutokset vaikuttavat oleellisesti lastensuojelun toimintaedellytyksiin työmäärän kasvaessa. Jotta yksilön perusoikeudet voivat toteutua, lakisääteinen lastensuojelutyö tulee tehdä lain edellyttämissä määräajoissa. Yhteiskunnan on varmistettava taloudelliset lastensuojelun resurssit sen turvaamiseksi, että viranomaistoiminta toteutuu viivytyksettä.**

Lastensuojelun sosiaalityön resurssit on useassa yhteydessä todettu riittämättömiksi turvaamaan lapsen edun mukainen ja laadukas suojelutyö. Laadukas arviointi- ja kohtaamistyö ei voi toteutua ilman lastensuojelun sosiaalityön asiakasmäärän rajaamista lailla. Sanna Marinin hallitusohjelmaan on kirjattu tavoite säätää lastensuojelun sosiaalityöhän henkilöstömitoitus siten, että asiakasmäärä rajattaisiin ensivaiheessa 35 lasta/sosiaalityöntekijä ja lopulta 30 lasta/sosiaalityöntekijä. Lastensuojelun toimintaedellytyksiä kartoittanut selvityshenkilö työryhmineen suositteli lastensuojelun kohtuulliseksi maksimiasiakasmääräksi 25 lasta/sosiaalityöntekijä.[x] **Asiakasmäärän rajaaminen tulisi ulottaa myös jälkihuoltoon ja jälkihuollon sisällölliseen kehittämiseen tulisi varata riittävät resurssit. Erityisen huolestuttavana laadukkaan lastensuojelun sosiaalityön toteutumisen kannalta voidaan pitää sitä, ettei valtion talousarviossa vuodelle 2021 ole huomioitu suunnitelmaa lastensuojelulakiin säädettävästä asiakasmäärälakipykälästä. Valtion talousarviossa vuodelle 2021 on huomioitava hallitusohjelmaan kirjattu tavoite säätää lailla lastensuojelun asiakasmäärästä sekä kyky vastata joustavasti koronakriisin tuottaman palveluvelan aiheuttamaan palvelutarpeen kasvuun.**

Laadukkaan lastensuojelutyön kannalta oleellista ovat myös riittävät sijaishuoltoyksikön henkilöstöresurssit. Vaativan sijaishuollon työryhmä on esittänyt raportissaan, että sijaishuollon laitoshoitoon säädettäisiin lakisääteinen henkilöstömitoitus erityisen huolenpidon yksiköihin.[xi] Tarkoituksena on myös, että koulukodit profiloituisivat osaksi erityis- ja vaativan tason OT-keskusverkostoa (osaamis- ja tukikeskukset). Osana OT-keskusverkostoa valtion koulukotien on tarkoitus olla mukana vahvistamassa tutkittuun tietoon ja näyttöön perustuvia vaativan tason sijaishuollon käytäntöjä.[xii] **Valtion talousarviossa valtion lastensuojeluyksiköille kohdennetuissa määrärahoissa tulee huomioida vaativan sijaishuollon mukaiset henkilöstötarpeet sekä OT-keskustyön edellyttämät tutkimus- ja kehittämistarpeet.**

Koronakriisi ja lasten ja perheiden hyvinvoinnissa tapahtuvat muutokset voivat näkyä lastensuojelun asiakasmäärissä sekä sijaishuollon tarpeen lisääntymisenä viiveellä. Lastensuojelun Keskusliiton ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen kuntakyselyssä 99,2% vastaajista arvioi koronakriisin vaikutusten heijastuvan lasten ja perheiden hyvinvointiin myöhemmin vähintään jossain määrin. Suurin osa vastaajista (82,9%) arvioi koronakriisin heijastuva lastensuojelun asiakasmääriin ja selvästi yli puolet (65,9%) arvioi koronakriisin heijastuvan sijoitusten määrien kasvuun pitkällä tähtäimellä vähintään jossain määrin.[xiii] Koronakriisin pitkittyminen vaikuttaa erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ja paljon palveluita tarvitsevien lasten, nuorten ja perheiden elämään pitkäaikaisesti ja ylisukupolvisesti. Ylisukupolvisen huono-osaisuuden katkaisemiseksi on erityisesti kriisitilanteessa varmistettava tuen oikea-aikaisuus ja turvattava lapsi- ja perhepalveluiden taloudelliset toimintaedellytykset. **Koronakriisin tuottamien pitkäaikaisten sosiaalisten vaikutusten ennaltaehkäisy tulee huomioida laajasti eri sektoreiden lapsi- ja perhepalveluissa sekä**

kunnallisessa lastensuojelussa siten, että palveluiden toimintaedellytykset turvataan taloudellisin resurssein.

2. Lastensuojelun valvonnan resurssit

Sijaishuollon tulee aina olla turvallista lapselle. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kolmannen artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee taata, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä. Nämä määräykset koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa.[xiv] Kuitenkin menneisyystutkimuksesta[xv] sekä useista Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastusraporteista nähdään, ettei sijaishuolto ole aina onnistunut täyttämään YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämää lapsen suojelu- ja huolenpitovelvoitetta. Sijaishuollossa on esiintynyt jopa lasta nöyryyttäviä käytäntöjä sekä puutteita lastensuojelulain soveltamisessa. **Yhteiskunnan turvautuessa viimesijaiseen lastensuojelun keinoon, huostaanottoon, tulee varmistua siitä, että lapsen saama huolenpito on laadukasta, lainmukaista ja turvallista. Oleellista laadukkaan lastensuojelun varmistamisessa on osaltaan tehokas kansallinen ohjaus- ja valvonta.**

Lastensuojelun Keskusliiton ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen kuntakyselyssä 39% vastaajista arvioi koronavirustilanteen vaikeuttaneen kunnan tekemiä yksikkökohtaisia valvontakäyntejä. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on keskeinen rooli lapsen edun varmistamisessa sijaishuollon aikana sekä sijoituksen tarkoituksenmukaisuuden valvonnassa. Jopa 58,5% vastaajista arvioi sosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamisten vähentyneen koronakriisin yhteydessä. [xvi] **Lastensuojelun sosiaalityön riittävä resursointi vaikuttaa siis myös siihen, millä tavoin lapsikohtaista valvontaa voidaan toteuttaa sijaishuollossa olevien lasten kohdalla. Koronakriisi luo painetta tehostaa entisestään sijaishuollon sosiaalityön sekä kansallisten lupa-valvontaviranomaisten resursseja.**

Sijaishuollon valvonnan kansallisen kehittämisen ja resurssien lisäämisen tarpeet ovat olleet ilmeiset jo ennen koronakriisiä. Sijaishuollon valvonnassa on todettu selkiyttämisen ja vahvistamisen tarvetta. Valvontaan varatut resurssit on todettu niukaksi niin aluehallintovirastoissa kuin kunnissa.[xvii] **Toimiva lastensuojelupalveluiden valvonta edellyttää riittäviä valvontaresursseja, ja nämä tulee huomioida valtion talousarviossa vuodelle 2021.**

3. Lastensuojelun kansallisen TKI toiminnan (tutkimus-, kehittämis-, innovaatiotyön) resurssit

Asiakkaiden näkökulmasta sosiaali- ja terveyspalveluverkosto on pirstaleinen ja erityisesti kaikkein vaativimmassa tilanteessa olevia lapsia ja perheitä siirretään palvelusta toiseen. **Lastensuojelun kansalliseen kehittämistoimintaan sekä kehittämistoiminnan toimeenpanoon on varattava valtion talousarviossa riittävät resurssit. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman edistäminen on oleellista yhä tälläkin hallituskaudella ja vaikuttavien lapsiperhepalveluiden vahvistamiseksi muutosohjelman tukeminen on huomioitava talousarviossa riittävällä tavalla.** Lapsi- ja perhepalveluja tulee kehittää osana tulevaisuuden sote-keskusohjelmaa sekä erillisinä lastensuojelun kehittämishankkeina.

Lapsi- ja perhepolitiikalle on ollut ominaista sen rakentuminen hallituskausittain. Tämä on koskenut myös kansallista kehittämistyötä. Kehittämistyön kaari on tyypillisesti jäänyt lyhyeksi ja erityisesti implementoinnin vaihe on jäänyt vajaaksi. Hyvät käytännöt eivät ole juurtuneet lapsi- ja perhepalveluihin. **Tästä syystä on tärkeää, että lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaan varataan riittävästi resursseja.** Ohjelmassa on mahdollista levittää perhekeskustoimintamallia, kehittää neuvoloita, vahvistaa parisuhdetyötä ja vanhemmuuden tukea esimerkiksi kasvatus- ja perheneuvolapalveluita parantamalla sekä vahvistamalla sosiaalishuoltolain mukaisia perheiden ennalta ehkäiseviä palveluita. Perhekeskustoimintamalli kokoaa yhteen perheiden palvelut ja kiinnittää näihin myös järjestöjen laajan tuen ja palvelujen kokonaisuuden. Muutosohjelman on tarkoitus myös helpottaa perheiden kotipalvelun saamis- ja myöntöedellytyksiä sekä kehittää lastensuojelua. **Perheiden ehkäisevien palvelujen vahvistaminen on välttämätöntä, jotta palvelujen painopistettä pystyttäisiin siirtämään korjaavasta ehkäiseviin palveluihin. Myös kehittämistoiminnan implementaatioon on varattava riittävät resurssit.**

Eri palveluiden integraatiota ja monialaista työtä tukeva kehittämistyö on huomioitava talousarviossa. Lastensuojelun kehittämishanke on osa lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa, jossa toteutetaan lastensuojelun monialaista kehittämistä. Lastensuojelun kehittämishanke on erittäin kannatettava, koska lastensuojelun asiakkaiden syrjäytymisvaara ja riski jäädä vaille koulutusta on huomattavan suuri. Kun lastensuojelun asiakasmäärät ovat vuodesta toiseen kasvaneet, on tärkeää kehittää monialaista ja monitoimijaista toimintatapaa, jolla lastensuojelussa voidaan panostaa lasten ja nuorten yksilöllisiin tarpeisiin vastaamiseen monialaisesti ja hallinnonalarajoja ylittäen. Lastensuojelun kehittämishankkeessa kiinnitetään erityistä huomiota lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten oikeuteen laadukkaaseen koulutukseen sekä yksilölliseen tukeen ja hoitoon varmistamalla systemaattinen yhteistoiminta lastensuojelun ja opetustoimen välillä sekä mielenterveys- ja päihdepalvelujen kesken.

Sektorirajojen yli tapahtuvan yhteistyön merkitys korostuu vaativimman tason palveluita tarvitsevien lastensuojelun asiakkaiden kohdalla. Tällä hetkellä kehitteillä on OT-keskusten kehittämistyö (osaamis- ja tukikeskukset). OT-keskukset ovat vaativimman tason palveluita tarvitsevien lasten ja perheiden tueksi tarkoitettu rakenne ja niiden rooli korostuu sellaisissa erityisen vaativissa asiakastilanteissa, joissa tarvitaan monialaista osaamista sekä tuen ja hoidon yhteensovittamista.[xviii] **OT-keskustyön toimeenpanoon tulee varata riittävät resurssit, jotta erityistason tuki on vaikuttavaa.**

Tällä hetkellä kansallinen lastensuojelun tilastotieto ei ole riittävän kattavaa ja tieto tulee huomattavalla viiveellä, mikä ei vastaa muuttuvan toimintaympäristön tarpeisiin. Muun muassa Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen ja Sosiaali- ja terveysministeriön resurssit ovat niukat. Myös kuntatasolla tilastotiedon keräämiseen ja hyödyntämiseen ei ole riittäviä resursseja. Erityisesti koronakriisi osoitti tarpeen ajantasaiselle tilastotiedolle. Lastensuojelutoimenpiteiden arviointi ja yhteiskunnallisten ilmiöiden vaikutusten arviointi lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin näkökulmasta edellyttävät nykyistä kattavampaa ja ajantasaista tilastotietoa sekä syväluotaavaa laadullista tietoa. Kansallisen tiedonkeruun ja tutkimustoiminnan vahvistamisen kautta on mahdollista ymmärtää huono-osaisuuden kasautumista, syrjäytymiseen johtavia syitä ja ylisukupolvisuutta koronakriisin yhteydessä sekä arvioida palvelujärjestelmän heikkouksia ja vaikuttavuutta tuottavia mekanismeja. **Talousarviossa on huomioitava tilasto- ja tutkimustiedon vahvistamisen tarpeet. Kattava lastensuojelun kansallinen tilasto- ja tutkimustieto palvelee toiminnan taloudellista kestävyyttä ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta, ja on toiminnan laadun kehittämisen kannalta välttämätöntä.**

Tilasto- ja tutkimustiedon kartuttaminen on avain lastensuojelupalvelujen vaikuttavuuden parantamiseen. Vaikuttavuutta voidaan parantaa, mikäli kertynyttä tietoa myös hyödynnetään päätöksenteossa järjestelmällisesti ja vaikuttavuuden seuranta otetaan osaksi budjettiprosessin rutiineja. VNK TEAS Lapsilähtöinen budjetointi -hankkeessa[xix] kehitetty ja keväällä julkaistu lapsibudjetoinnin mallinnus on menetelmä, jolla tilastotieto, taloudelliset panostukset ja vaikutusten ennakko- ja jälkiarviointi voidaan yhdistää. **Lapsibudjetoinnin käyttöönotto ja sen edelleen kehittäminen on juuri nyt ajankohtaista. Se tulee toteuttaa osana kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa. Rajallisten resurssien vaikuttavasti kohdentaminen on nyt entistä tärkeämpää, kun julkinen talous niukkenee.**

Lastensuojelun sekä laajemminkin lasten ja perheiden palvelujen kehittämistyötä on jo pitkään rasittanut vaalikausien pituuteen rajoittunut lyhytjänteinen aikaikkuna ja siitä seurannut poukkoilevuus. **Kansallinen lapsistrategia on välttämätön askel kohti johdonmukaisempaa ja vaikuttavampaa lapsi- ja perhepolitiikkaa. Se on erinomainen väline lapsiperheiden etuuksien ja palvelujen pitkäjänteisen kehittämisen linjaamiseen ja turvaamiseen.** Lapsistrategian vahvuus on siinä, että lapsen edun ensisijaisuus ja lapsen osallisuus läpäisevät koko lapsistrategian, kaikki toimenpiteet ja päätöksenteon. Lapsivaikutusten arvioinnilla varmistetaan, että lapset tulevat tarkastelluksi muutenkin kuin homogeenisena ryhmänä. Me tarvitsemme ymmärrystä monenlaisissa elämäntilanteissa elävistä lapsista. Silloin huomioidaan myös ne lapset, joilla on erityisiä tarpeita elämässään. Kaiken päätöksenteon ja toiminnan tueksi tarvitaan ajantasaista, laadukasta ja monipuolista tutkimus- ja indikaattoritietoa.

Sosiaalialan osaamiskeskukset muodostavat koko maan kattavan tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueellisen verkoston. Osaamiskeskukset ovat sosiaalialan osaajia, tiedontuottajia, kehittäjiä sekä vaikuttajia. **Merkittävänä puutteena valtion 2021 talousarviossa on, että osaamiskeskuksille varattua resurssia ollaan supistamassa. Osaamiskeskusten resursointiin tulee varata riittävät resurssit, jotta lastensuojelun tutkimus- ja kehittämistoimintaa voidaan vahvistaa vastaamaan toimintaympäristön tarpeita.**

4. Lapsiperheköyhyyden ehkäiseminen ja vähentäminen

Poliittiset päätökset ovat vaikuttaneet lapsiperheköyhyyden kasvuun viime vuosina. Lapsiperheiden etuuksien heikkeneminen on koskettanut erityisen ankarasti köyhiä lapsiperheitä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen THL:n tutkimuksen (2019) mukaan vanhempien ja lasten hyvinvointi on kaikilla käytettävissä olleilla hyvinvoinnin osoittimilla heikompaa perheissä, joissa vanhempi arvioi toimeentulon olevan hankalaa. Tulokset osoittavat myös, että palvelujen käyttö on suurempaa, jos perheessä on toimeentulo-ongelmia.[xx] Sosiaalisilla ongelmilla on tapana kasaantua.[xxi] Toimeentulon haasteet kuormittavat siis myös kunnan palveluverkostoa.

Hallitus on ohjelmassaan sitoutunut sosiaaliturvan uudistamiseen ja toimimaan ”johdonmukaisesti lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi hallituskauden aikana”. **Pidämme välttämättömänä, että lapsiperheköyhyyden vähentäminen asetetaan yhdeksi perusturvaturvauudistuksen päätavoitteeksi ja kriteeriksi, jonka pohjalta uudistuksen onnistumista arvioidaan. Perusturvauudistuksessa on turvattava ensisijaisten etuuksien, kuten vähimmäispäivärahojen riittävä taso, jotta toimeentulotuen varaan jäisi yhä harvempi.**

Lapsiperheiden tukeminen toimeentulotuen avulla ei ole kestävä ratkaisu, mutta ensisijaisten etuuksien leikkaukset ja puuttuvat indeksikorotukset ovat johtaneet siihen, että yhä useampi perhe on toimeentulotuen varassa. Korjaukset tulee tehdä ensisijaisiin etuuksiin. Lapsiperheiden etuuksien heikkeneminen on koskettanut erityisen ankarasti köyhiä lapsiperheitä. **Lapsilisän säilyttäminen ja vahvistaminen universaalina, lapsimäärään sidottuna etuutena on keskeinen lapsiköyhyyttä torjuva toimi. Erityisesti koronakriisin myötä lapsilisän maksupäiviä tulee lisätä.** Lapsilisän keskimääräinen reaaliarvo on nyt noin 19 prosenttia alempi kuin vuonna 2000. Kansainvälisestikään verrattuna Suomen lapsilisä ei ole enää ostovoimaltaan hyvä. Se on OECD-maiden keskitasoa.[xxii] **Jotta lapsilisissä saavutettaisiin vuoden 1994 reaalitaso, niitä tulisi korottaa 47–68 prosenttia 2020 tasosta.**

Perheiden taloudelliset ongelmat eriarvoistavat lapsuutta ja matalatuloisuus voi vaikuttaa siihen, millaisin edellytyksin lapsi saa olla lapsi. Matalatuloisuus voi vaikuttaa lapsen arkeen ja hyvinvointiin. Matalatuloisten perheiden lapset eivät voi aina osallistua aktiviteetteihin tai harrastuksiin, jotka edellyttävät riittäviä taloudellisia resursseja ja he kantavat huolta perheen tilanteesta. Lapsen ääni 2020-kyselyn mukaan osa matalatuloisten perheiden lapsista myös tukevat vanhempiaan omista säästöistään.[xxiii] **Kohorttitutkimusten mukaan vanhempien heikko taloudellinen tilanne on selkeästi yhteydessä lasten hyvinvointiin, ja esimerkiksi koulumenestys määrittyy vahvasti vanhempien taloudellisen tilanteen mukaan**. Toimeentulovaikeuksin on havaittu olevan yleisempää sijaishuollossa olevien lasten vanhempien kohdalla kuin ei-sijoitettujen lasten kohdalla.[xxiv] **Lapsen oikeuksien sopimuksen mukainen riittävän elintason ja hyvinvoinnin turvaaminen edellyttää toimia lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi ja lapsiperheiden sosiaaliturvan vahvistamista vuoden 2021 talousarviossa.**

Koronakriisi tuottaa monen perheen tilanteeseen taloudellisia huolia ja kärjistää perheen taloudellista ahdinkoa. Lastensuojelun Keskusliiton ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen kuntakyselyn mukaan taloudelliset haasteet ovat korostuneet lastensuojelun asiakasperheiden arjessa. Suurin osa vastaajista (65,9%) arvioi, että perheiden taloudelliset ongelmat ovat lisääntyneet koronakriisin myötä.[xxv] Lapsen ääni -kysely 2020 antoi myös viitteitä siitä, että koronaepidemian vaikutukset hyvinvointiin ovat vahvempia pienituloisilla perheillä. Perheen taloudelliset haasteet ovat koronakriisin yhteydessä aiheuttaneet lapsille monenlaisia huolia. Pienituloisten perheiden nuorista yli puolet (57%) oli huolissaan perheensä toimeentulosta.[xxvi] **Koronakriisin jatkumiselle ja päättymiselle ei ole selkeää aikahorisonttia. Näin ollen perheiden taloudelliseen tukemiseen tulee varata ensi vuodelle riittävät resurssit. Tarve myöntää väliaikaista epidemiakorvausta toimeentulotukiasiakkaille tulee huomioida myös ensi vuonna.**

---

i Kts. Mm. Rissanen, Pekka & Parhiala, Kimmo & Kestilä, Laura & Härmä, Vuokko & Honkatukia, Juha & Jormanainen, Vesa (2020) COVID-19-epidemian vaikutukset väestön palvelutarpeisiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen: nopea vaikutusarvio. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 8/2020; Eronen, Anne & Hiilamo, Heikki, Ilmarinen, Katja & Jokela, Merita & Karjalainen, Pekka & Karvonen, Sakari & Kivipelto, Minna & Koponen, Erja & Leemann, Lars & Londén, Pia & Saikku, Peppi (2020) Sosiaalibarometri 2020. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry; Pelastakaa lapset 2020

ii Lastensuojelun Keskusliiton ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen julkaisematon kuntakysely 2020. Tulossa Valtioneuvoston julkaisemaan Lapsistrategian koronatyöryhmän 2. raporttiin lapsen oikeuksien toteutumisesta.

[iii] Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (2020) Sosiaalihuollon tilannekuva ajalta 11.5-17.5.2020. https://www.slideshare.net/THLfi/sosiaalihuollon-tilannekuva-vko-20-1151752020

[iv] Lastensuojelun Keskusliiton ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen julkaisematon kuntakysely 2020. Tulossa Valtioneuvoston julkaisemaan Lapsistrategian koronatyöryhmän 2. raporttiin lapsen oikeuksien toteutumisesta.

[v] Wennberg, Mikko & Luukkonen, Tuomas & Haila, Katri (2020) Sosiaalihuollon ja lastensuojelun kantokyky koronakriisin aikana. Haastavat tekijät ja uudet ratkaisukeinot kriisistä selviämiseksi. Helsinki: Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö sr. Itlan raportit ja selvitykset 2020:1

[vi] Poliisin poikkeusajan seuranta https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/93797_Korona_Rikollisuus_2020_vko40.pdf?b984cd7f1369d888

[vii] Europol. (2020) Internet organised crime threat assessment. https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2020

[viii] Korpilahti ym. (2019) Väkivallaton lapsuus: toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020 – 2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019: 27. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161899/STM_2019_27_J.pdf?sequence=4&isAllowed=y

[ix] Lastensuojelun Keskusliiton ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen julkaisematon kuntakysely 2020. Tulossa Valtioneuvoston julkaisemaan Lapsistrategian koronatyöryhmän 2. raporttiin lapsen oikeuksien toteutumisesta.

[x] Kananoja, Aulikki & Ruuskanen Kristiina (2019) Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161379/Selvityshenkilon_edellytykset_lastensuojelun.pdf?sequence=4&isAllowed=y

[xi] Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmä (2020) Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:28.

[xii] Halila, Ritva & Kaukonen, Päivi & Malja, Marjo & Savola, Suvi (toimitus) (2019) Lasten, nuorten ja perheiden osaamis- ja tukikeskukset LAPE-muutosohjelmassa tehdyn valmistelutyön loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:30

[xiii] Lastensuojelun Keskusliiton ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen julkaisematon kuntakysely 2020. Tulossa Valtioneuvoston julkaisemaan Lapsistrategian koronatyöryhmän 2. raporttiin lapsen oikeuksien toteutumisesta.

[xiv] YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, 3. artikla, 3. kohta.

[xv] Hytönen, Kirsi-Maria, Malinen, Antti, Salenius, Paula, Haikari, Janne, Markkola, Pirjo, Kuronen, Marjo ja Koivisto, Johanna (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22

[xvi] Lastensuojelun Keskusliiton ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen julkaisematon kuntakysely 2020. Tulossa Valtioneuvoston julkaisemaan Lapsistrategian koronatyöryhmän 2. raporttiin lapsen oikeuksien toteutumisesta.

[xvii] Hoikkala, Susanna & Kojo, Raija & Tervo, Jaana & Aaltonen, Teija (2017) Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 19/2017. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132271/URN_ISBN_978-952-302-855-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

[xviii] Halila, Ritva & Kaukonen, Päivi & Malja, Marjo & Savola, Suvi (toimitus) (2019) Lasten, nuorten ja perheiden osaamis- ja tukikeskukset LAPE-muutosohjelmassa tehdyn valmistelutyön loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:30

[xix] Jokiranta, Virve; Peltonen, Milla; Rissanen, Antti; Rosenqvist, Susanne; Voltti, Samuli; Käsmä, Laura; Luoma, Julia; Falk, Sonja; Kuokkanen, Julia. Lapsilähtöinen budjetointi. VN TEAS 2020. https://tietokayttoon.fi/-/10616/raportti-selvityksesta-tukea-lapsibudjetointiin-mallit-tyovalineet-ja-tiekartta-valtiolle-ja-kunnille

[xx] Salmi, M. & Kestilä, L. 2019. Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot alakoululaisten perheissä. Tuloksia Kouluterveyskyselyn 2017 vanhempien aineistosta. Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/handle/10024/138688

[xxi] Ristikari, Tiina & Keski-Säntti, Markus & Sutela, Elina & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Nuoristutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 210.

[xxii] OECD Family Database.2019. Family cash benefits. OECD. https://www.oecd.org/els/soc/PF1_3_Family_Cash_Benefits.pdf

[xxiii] Pelastakaa lapset (2020) Perheen taloudellisen tilanteen vaikutukset lasten arkeen, vapaa-aikaan ja hyvinvointiin. Lapsen ääni 2020. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/02/19092454/Lapsen-Aani-2020_raportti2_FI_FINAL.pdf

[xxiv] Ristikari, Tiina & Keski-Säntti, Markus & Sutela, Elina & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith,

Anna & Gissler, Mika (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Nuoristutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 210.

[xxv] Lastensuojelun Keskusliiton ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen julkaisematon kuntakysely 2020. Tulossa Valtioneuvoston julkaisemaan Lapsistrategian koronatyöryhmän 2. raporttiin lapsen oikeuksien toteutumisesta.

[xxvi] Pelastakaa lapset (2020) Stressi, huoli ja yksinäisyys – koronapandemian vaikutukset lasten ja nuorten elämään. Lapsen ääni 2020: Lasten kokemuksia koronakeväästä. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2020/10/19094904/Lapsen-Aani-2020_raportti1_FI.pdf